

Két új történeli regény

Krudy Gyula: Mohács. Budapest, Pantheon. 235 l. — Gyallay Domokos: Vaskenyéren. Kolozsvár, Minerva. 181 l.

Mikor a füző ellen megindult a küzdelem, a propaganda egyik eszköze volt két női aktot mutatni be képen egymás mellett. Az egyik elgyötört, torz figura volt, — a füző használata tette ilyené — a másik arányos, harmonikus, természetességében művészi. Ez a kettős kép ötlük eszembe, amikor most egymás mellett látom Krudy és Gyallay egy-egy történeli regényét. Amaz elijesztő torzkép, megmutatja, milyennek nem szabad lenni a regénynek, emez művészi alkotás, gyönyörködik benne az ember szeme.

Legyünk azonban igazságosak Krudy Mohács-ával szemben. Van egy olyan érdeme, amilyennel eddigi regényei csak elvétve dicsekedhettek: értelmes munka. Magyarsága ugyan sok helyen krudélis, de van nyomról-nyomra kísérhető meséje és előadása még keresett és izléstelen archaizálásában sem fárasztó. A meséjével azonban van egy kis baj. A címe alapján a mohácsi katasztrófa történetét várnánk a regénytől, de Mohácsról csak az utolsó lapokon esik szó, helyette azt kapjuk, amire az alcím utal, két árva gyermeknek, Lajos királynak és Mária királynénak vergődését. Történeli regény helyett históriát egy gyermekszoba világából. Tagadhatatlan, ott is rejlenek költői csátrák, a művészi kéz kifejthetné a bennük levő költőiségeket — milyen szép gyermek-történeteket tudott p. o. Mikszáth regélni! Krudy azonban igen különös módon képzi ki ennek a két királyi gyermeknek lelki világát. Mintha mindkettőnek valami szatóc-szatián-familiában rengett volna a bölcsője s nem lett volna az egyik a magyar királynak a fia, a másik meg a német császár unokája. A kis király gondolatvilágában a centrális helyet az *évs* foglalja el, Mária királyné alméjét pusztán a *pénz* foglalkoztatja. Pénzügyi bajokról, pénzmanipulációkról hallunk szakadatlanul — a kis királyleány pénzügyi génie-je nemcsak a XVI. század bankáriát szegyenitene meg, hanem becsületére válnék egy mai tőzsdeügynöknek is. Mellékesen megjegyzem, hogy magától rájön a hamis pénzverés gondolatára is, ami egy kissé különös és nem egészen királyi jellemvonás. Igaz, hogy a szerző alkalomadtán látható kedvteléssel freccsent sarat erre a két agyonidealizált alakjára. Talán ezzel akar kárpótolni azért az unalomért, amelybe bennünket regényébe elmerít?

A regényben találkozunk magyar urakkal is, s megismerkedünk a magyar közállapotokkal — mindig a két királyi gyermek szemével nézve. A kis király fél a magyaroktól, a királyleány utálja őket: el lehet gondolni, milyen torz megvilágításban mutatja be Krudy a magyarságot. A nyugat ellenséges érzelmű krónikásai nem festettek olyan visszatartó képet a „barbár” honfoglalókról, mint Krudy a XVI. század magyarjairól. Utolsó nemzeti királyunkat hitvány embernek vázolja, s nem kiméli Tomorit sem, akinek nagy lelkére éppen az újabb kutatások derítenek fényt.

Krudy regényében lecsépül minden magyar értéket — szomszédainktól igen, de tőlünk nem várhat érte elismerést.

Főfrissül és főlemelkedik lelkünk, mikor Krudy regénye után Gyallayét vesszük kezünkbe. Ez magyar munka, minden ízében, és igazi történeli regény. A história adatai nem arra szolgálnak, mint Krudynál: hogy rájuk akaszthasson két babát; a mult itt meglevőedik valósággyá, sőt ami több, cselekvénnyé lesz.